

Beslissing van de Raad voor de Journalistiek

over de klacht van

Tijl De Bie

tegen

De Morgen en DeMorgen.be

Met een mail van 9 mei 2023 dient de heer Tijl De Bie een klacht in tegen De Morgen, DeMorgen.be en journalist Joël De Ceulaer. Aanleiding is een artikel van 11 maart 2023 in De Morgen onder de titel *Zes inzichten. SOS corona: wat hebben we na drie jaar virus geleerd?* en op DeMorgen.be onder de titel *Analyse. Zes inzichten. Het echte verhaal bleef onderbelicht: 6 lessen, 3 jaar na de eerste lockdown*. Joël De Ceulaer antwoordt met een mail van 2 juni, waarop Tijl De Bie reageert met een brief van 18 juni en Joël De Ceulaer opnieuw repliceert met een brief van 11 juli 2023.

Een rapporteringscommissie van de Raad voor de Journalistiek heeft een hoorzitting gehouden op 26 oktober 2023. Op vraag van Joël De Ceulaer, die niet met de Tijl De Bie geconfronteerd wilde worden, werden de twee partijen apart gehoord. Tijl De Bie woonde het eerste deel van de hoorzitting bij. Voor De Morgen woonden Joël De Ceulaer en hoofdredacteur Remy Amkreutz het tweede deel bij.

DE FEITEN

Het artikel stelt de vraag wat we geleerd hebben uit de coronapandemie, drie jaar na het begin van de lockdown in maart 2020. De journalist trekt zes conclusies: het was geen complot van de elite, de verspreiding van het virus via aerosolen bleef onderbelicht, er is een lucht-revolutie nodig, België is een internationaal voorbeeld op het vlak van regelgeving over luchtkwaliteit, de twijfelbrigade blijft twijfelen en fouten toegeven is geen schande.

Onder de tussentitel *De twijfelbrigade blijft maar twijfelen* schrijft de journalist dat de pandemie voor een scheur in het maatschappelijke weefsel heeft gezorgd. Experts die de overheid adviseerden moesten wennen aan bedreiging en gescheld en een niet onaanzienlijke groep antivaxers en complotdenkers keerde zich af van het beleid en alles wat nog maar naar maatregelen ruikt. Tussen die twee flanken probeerde het zogenaamde Wintermanifest, op gang getrokken door datawetenschapper Tijl De Bie, een debat op gang te brengen. Maar finaal heeft dat de sfeer wat verziekt en de brug geslagen met twijfelachtige twijfelaars. De journalist schrijft dat hij De Bie op Twitter vroeg wat hij drie jaar geleden gedaan zou hebben, mocht hij het voor het zeggen gehad hebben, maar dat die niet wilde antwoorden en alleen een groot interview wilde. Vervolgens verwijst hij naar een blogpost van De Bie van 2020, waarin die volgens het artikel pleitte voor een strategie *“waarbij de min-65-jarigen zo snel mogelijk groepsimmunititeit opbouwen, rekening houdend met de capaciteit van de gezondheidszorg, en mits een selectieve lockdown ter bescherming van risicogroepen, inclusief 65-plussers”*. Dat lijkt volgens het artikel sterk op het pleidooi van de Great Barrington Declaration om risicogroepen af te zonderen en de rest zijn gang te laten gaan, maar die strategie is afgeserveerd als onverantwoord. Ook de Cochrane-studie, die het nut van mondklappers ter discussie leek te stellen, is door experts vakkundig gesloopt, schrijft de journalist. Wie er al te nadrukkelijk mee blijft zwaaien, is niet oprecht op zoek naar de waarheid. De journalist stelt

de vraag of De Bie en andere ‘merchants of doubt’ kinderen een mondkapen zullen aanbevelen als straks een virus opduikt dat zich via de lucht verspreidt en geen ouderen, maar kinderen doodt. De vraag stellen is ze beantwoorden, besluit hij.

DE STANDPUNTEN VAN PARTIJEN

KLAGER

Waarheidsgetrouwe berichtgeving

Het artikel bevat ondubbelzinnige onwaarheden. De bewering dat de Cochrane-mondkapenstudie door experts vakkundig werd gesloopt, is objectief fout. Cochrane is de internationale gouden standaard van evidence-based medicine. De studie is tot vandaag ongewijzigd, er is niets van teruggetrokken. In maart 2023 publiceerde de hoofdredacteur van de Cochrane Library wel een statement waarin ze zich excuseerde voor een zin in de populariserende samenvatting van de studie, omdat die ruimte zou laten voor foutieve interpretatie. Journaliste Zeynep Tufekci, waarnaar de journalist in zijn repliek verwijst, greep dit statement aan om de legitimiteit van de hele studie ter discussie te stellen. Joël De Ceulaer doet hetzelfde: op basis van één zin die potentieel verkeerd geïnterpreteerd kan worden, serveert hij de hele studie af. Terwijl zelfs die ene zin nooit aangepast is in de populariserende samenvatting van de studie. Nochtans staat Cochrane erom bekend dat eventuele fouten altijd gecorrigeerd worden. De bewering van de journalist dat wie naar de studie verwijst ‘niet oprecht op zoek is naar waarheid’ is negatieve framing zonder enige grond.

Ook de stelling dat de Great Barrington Declaration (GBD) afgeserveerd is, is een selectieve en eenzijdige bewering. Sommigen achten de GBD strategie onverantwoord, maar schrijven dat ze is afgeserveerd, is niet-waarheidsgetrouwe framing. Ook topwetenschappers hebben de GBD verdedigd. De journalist weigert de verdiensten van de GBD waarheidsgetrouw te behandelen omdat deze niet aansluiten bij zijn persoonlijke visie. Suggesteren dat er met een strategie zoals de GBD met zekerheid tienduizenden doden meer waren geweest, is niet waarheidsgetrouw. De strategie is het best gevolgd in Zweden en het resultaat is uniform positief, wat de Vlaamse media nog steeds niet erkennen. De journalist associeert klager met de GBD, maar klager heeft de GBD niet ondertekend omdat hij er bedenkingen bij had.

De journalist plukt een selectief citaat uit een blogpost van klager om hem in een slecht daglicht te stellen. Hij geeft niet aan dat de post als discussietekst was opgevat, wat nochtans blijkt uit de paragraaf waaruit hij het citaat haalt: *“Het blijft een 'back of the envelope' analyse en dus met een korrel zout te nemen, maar ik hoop dat ze desalniettemin inzicht verschaft. Meer bepaald hoop ik dat ze aantoonde dat de strategie waarbij de -65 jarigen zo snel mogelijk groepsimmunititeit opbouwen, rekening houdend met de capaciteit van de gezondheidszorg, en mits een selectieve lock down ter bescherming van de risicogroepen (inclusief 65+ers), nog steeds een te overwegen strategie kan zijn.”* Klager schrijft dat hij wil dat de strategie in het debat wordt opgenomen, maar benadrukt tegelijk de zwakheden. De journalist haalt het citaat uit zijn context en schrijft dat klager ervoor pleitte. Door alle nuances weg te laten, respecteert hij de geest van de blogpost niet, wat erop wijst dat hij niet de intentie heeft om de visie van klager accuraat en genuanceerd weer te geven. Bovendien linkt de journalist de blogpost aan de GBD, terwijl de GBD van een half jaar later dateert. Dat vermeldt het artikel niet.

Het artikel is een mengeling van eenzijdige feitelijke berichtgeving en persoonlijke beweringen, veronderstellingen, en opinies. Het is doorspekt met verwijzingen naar een niet-representatieve selectie van wetenschappelijke studies en citaten, waardoor het een aura van

feitelijkheid en wetenschappelijkheid krijgt. Het is een opiniestuk, maar dat is niet duidelijk zo weergegeven in de krant.

De journalist heeft meermaals te kennen gegeven dat wetenschappers die het Wintermanifest ondersteunden, en in het bijzonder klager, bij hem nooit aan bod kunnen komen. Dat is vooringenomen en niet onpartijdig. De journalist kan ervoor kiezen om klager niet te interviewen. Maar dat hij er zonder kritische zin van uitgaat dat zijn voorkeursexperten het steeds bij het rechte eind hebben, is onprofessioneel en deontologisch niet correct.

De journalist heeft feitelijke onjuistheden niet rechtgezet, ondanks herhaalde pogingen van klager op Twitter tot rechtzetting of wederwoord. Klager stuurde een recht van antwoord, wat een juridische categorie is, maar wat duidelijk ook een vraag om wederwoord was. Het recht van antwoord werd pas in de krant gepubliceerd na tussenkomst van een advocaat. Online is het niet gepubliceerd, wat een schending inhoudt van het artikel uit de Code over wederwoord.

Fair play – Zichzelf en zijn doel bekendmaken

De journalist contacteerde klager publiek en persoonlijk op Twitter met de specifieke en tendentieuze vraag hoe hij gereageerd zou hebben mocht hij het beleid hebben kunnen bepalen in maart 2020. Hij zei niet wat hij van plan was met een eventueel antwoord, noch dat hij aan een artikel werkte. En zelfs al had klager dit kunnen weten, dan nog kende hij de insteek van het artikel niet. Klager was onvoldoende geïnformeerd om te beslissen of hij aan de publicatie wilde meewerken.

Wederhoor

De vraagstelling van de journalist was bedreigend, drammerig en onvriendelijk en hij heeft klager geen loyale kans op wederhoor geboden, terwijl het artikel ernstige beschuldigingen bevat die de eer en goede naam van klager als individu en als wetenschapper schaden. Klager hecht veel belang aan zijn reputatie, vooral omdat hij tegen het heersende narratief inging. Hij heeft in het coronadebat nooit iets moeten terugtrekken omdat het fout was, terwijl de journalist hem associeert met mensen die dat wel hebben moeten doen. Het artikel is doorspekt met ongegronde framing en ongefundeerde insinuaties en beschuldigingen. De journalist associeert klager met de GBD, terwijl hij tegelijk beweert dat die tienduizenden extra doden zou hebben veroorzaakt. Hij beschuldigt klager ervan de sfeer te hebben verziekt, bruggen te hebben geslagen met twijfelachtige twijfelaars en een 'merchant of doubt' te zijn. 'Merchants of doubt' komt uit een boek dat die titel draagt en verwijst naar de meest laakbare en criminele praktijken van 'wetenschappers' in de tabaks- en fossiele industrie.

Klager ontwikkelt als wetenschapper zijn eigen inzichten, maar staat open voor bijsturing en inzichten van anderen. Daarom bood hij een gesprek aan waarin hij uitgebreid en genuanceerd op de vraag van de journalist zou antwoorden, maar dat werd pertinent en herhaaldelijk geweigerd. Dat hij enkel een groot interview wilde, klopt niet. Hij wilde wel ruimte voor nuance. Maar de enige vraag die de journalist stelde, was wat klager zou gedaan hebben in maart 2020 en of hij die aanpak vandaag nog altijd opportuun acht. Wat hij klager in het artikel in de schoenen schuift, heeft hij nooit voorgelegd. De journalist heeft in het verleden meermaals te kennen gegeven dat hij geen interesse heeft in de visie van klager. Dat is wellicht zijn recht als journalist, maar het is niet zijn recht om klager de kans op wederhoor te ontzeggen.

De journalist associeert het Wintermanifest met antivaxers en complottheoretici. Klager heeft die associatie nooit opgezocht en heeft ze zelfs actief proberen te bestrijden. Op de Twitter-tijdslijn, noch op de blog van klager zijn zaken te vinden die als antivax of complotdenken kunnen worden weggezet. Klager heeft sterk gepleit voor een goede vaccinatiecampagne. Tegelijk kan het positief zijn dat antivaxers en complottheoretici, die nergens gehoord en overal gemarginaliseerd worden, een uitlaatklep vinden in het Wintermanifest. Klager heeft altijd de dialoog opgezocht met zowel mensen die de journalist antivaxers en complottheoretici noemt, als met beleidsadviseurs en beleidsmakers. Hij heeft nooit verdeeldheid willen zaaien, zoals de journalist beweert.

DE MORGEN

Waarheidsgetrouwe berichtgeving

Het artikel is waarheidsgetrouw. De Cochrane-studie is een complex verhaal. Verschillende experts wezen meteen op gaten in het onderzoek. Een van de hoofdauteurs verontschuldigde zich voor de samenvatting die aanvankelijk werd verspreid. Journalist Zeynep Tufekci van The New York Times tweette dat een 'lead author' de bevindingen van de studie verkeerd had weergegeven en dat ze niet aantoonde dat mondklappers niet werken. Onder meer hierop heeft de journalist zich gebaseerd om de studie te beoordelen als 'gesloopt'. De aanvankelijke boodschap werd nadrukkelijk bijgestuurd en er blijft weinig of niets van over. Blijven beweren dat de studie zou aantonen dat maskers niet werken, is dan ook ongehoord en onverantwoord. Dat punt wilde de journalist maken en daar blijft hij bij.

Klager pleitte voor een Great Barrington Declaration strategie avant la lettre. Dat een toepassing van een GBD-strategie in België tienduizenden extra doden zou hebben veroorzaakt, is geen stelling van de journalist, maar van biostatisticus Tom Wenseleers, een onbetwiste internationale autoriteit.

De journalist heeft correct geciteerd uit een blog van klager. Hij heeft op geen enkele wijze informatie verdraaid of geschraapt. Het citaat is correct en vat perfect de teneur en inhoud van de blogpost. Klager zegt dat de journalist selectief citeert, maar een citaat is per definitie selectief. Het is een representatief citaat. Vier dagen eerder had klager al geschreven: *“Gecontroleerd streven naar groepsimmunitet, met bescherming van risicogroepen en rekening houdend met de capaciteit van de gezondheidszorg, is mogelijks een betere strategie.”* Dat is duidelijk. Klager zegt dat het maar een discussienota was, maar dat spreekt voor zich, hij kon niet beslissen. Hij formuleerde dit standpunt later opnieuw en refereert er ook aan in zijn recht van antwoord. Hij oppert duidelijk dat deze strategie zijn voorkeur geniet. Het citaat is dan ook representatief voor zijn herhaalde standpunt. Als het beleid optie A volgt en klager suggereert om te overwegen om optie B te volgen, dan pleit hij ervoor en heeft de journalist het recht om dat te schrijven. Pleiten is een gerechtvaardigde formulering.

Het belang dat de journalist hecht aan luchtkwaliteit en mondklappers is geen persoonlijke mening, maar gefundeerde informatie, gebaseerd op drie jaar journalistiek werk. De journalist heeft tijdens de coronaperiode betrouwbare wetenschappers over de hele wereld geïnterviewd.

De journalist heeft van klager geen enkele vraag tot rechtzetting ontvangen. Hij zou niet weten wat moet worden rechtgezet. Een opiniestuk van klager als reactie op zijn artikel zou hij wel prima gevonden hebben, klager schreef eerder al opiniestukken in De Morgen.

Het recht van antwoord waarover klager spreekt, valt niet onder de bevoegdheid van de Raad voor de Journalistiek. Het heeft de journalist overigens nooit bereikt omdat klager een fout mailadres gebruikte. Bovendien wordt een recht van antwoord behandeld door de hoofdredactie. De journalist had geen bezwaar tegen de publicatie ervan.

Wederhoor

De journalist heeft de eer en reputatie van klager niet geschaad. Toch heeft hij een kans op wederhoor geboden. Hij heeft zijn telefoonnummer via Twitter bezorgd, maar klager heeft nooit gebeld.

Kritiek is geen beschadiging van iemands reputatie, het maakt deel uit van het maatschappelijk debat. Het spreekt voor zich dat een academicus die een blog heeft en initiatiefnemer is van een publiek manifest moet aanvaarden dat zijn opvattingen het voorwerp kunnen uitmaken van maatschappelijke debat en kritiek.

De journalist uit geen enkele ongegronde verdachtmaking of beschuldiging. Hij formuleert op een correcte manier bedenkingen bij wat een aantal cruciale ondertekenaars van het Wintermanifest, onder wie klager als hoofdauteur, hebben beweerd op het publieke forum.

Klager heeft zich meermaals uitgelaten op een manier die het wettigt hem te zien als iemand die een brug slaat tussen rechtgeaarde critici van het beleid en critici die losgeslagen zijn van de werkelijkheid. Een stortvloed aan tweets en reacties van experts in pandemie, kritisch denken en factchecking, die de journalist op de voet en intensief heeft gevolgd, tonen aan dat klager met het Wintermanifest en zijn tussenkomsten op sociale media de brug heeft geslagen tussen legitieme twijfel en kritiek en de wereld van het fake news en de onzin. Hij gaf zelf op Twitter enkele keren aan dat hij het goed vond dat antivaxers en complotdenkers via het Wintermanifest 'een uitlaatklep' kregen. Hij wilde dus expliciet zélf de brug slaan.

Het Wintermanifest was een poging om debat op gang te brengen over het beleid en werd ondertekend door heel wat achtbare lieden. Maar een paar kernfiguren, onder wie klager, deed meer dan dat. Ze zaaiden of versterkten met grote prominentie nodeloze twijfel en vonden zo aansluiting bij de extremere kant van het spectrum. Hun uitlatingen op Twitter sloegen de brug met wat de journalist 'twijfelachtige twijfelaars' noemt. 'Merchant of doubt' is een ingeburgerd epitheton, dat ook gebaseerd is op het oordeel van veel andere deelnemers aan het debat. Het is een term voor wie twijfel lijkt te willen zaaien en daarbij soms een correcte weergave al dan niet bewust negeert. De journalist koos klager als focus in zijn artikel omdat hij de initiatiefnemer en het gezicht van het Wintermanifest was.

De journalist heeft klager bij herhaling gevraagd om aan het woord te komen. Op Twitter heeft hij vier keer gevraagd wat klager zou gedaan hebben in maart 2020, met de kennis van toen, en of hij vandaag, met de kennis van nu, nog altijd achter die beslissing zou staan. Dat was geen complexe vraag, zoals klager beweert. De vierde keer schreef hij er 'on the record' bij om aan te geven dat hij de vraag formeel als journalist stelde. Klager heeft het aanbod telkens afgeslagen. Hij wilde niet aan het woord komen en nam enkel genoegen met een groot interview dat over 'alles' moest gaan. Hij schreef letterlijk: "Het is een groot interview of het is niks, we praten over alles." Dat was geen optie, de vraag ging alleen over de lockdown en het staat de journalist vrij te interviewen wie hij wil en wie niet. Omdat hij op zijn publieke vragen geen antwoord kreeg, stelde de journalist zijn vraag ook in een privé-bericht, met zijn telefoonnummer erbij. Ook daarop kwam geen reactie. Bijgevolg heeft de journalist gewerkt met elementen uit de blog van klager en met dingen die hij in de publieke ruimte had gezegd.

Fair play – Zichzelf en zijn doel bekendmaken

Klager liet dus weten dat hij alleen een groot interview wilde, waaruit blijkt dat hij wist dat de journalist zijn vraag als journalist stelde met het oog op een artikel. In het privébericht meldde de journalist dat hij zou beginnen schrijven, waardoor het voor klager duidelijk was dat hij aan een artikel werkte. Dat blijkt ook uit andere communicatie. De bedoeling van de vraag van de journalist was duidelijk.

BESLISSING

Waarheidsgetrouwe berichtgeving

De Raad kan niet uitmaken of en in welke mate welk representatief staal van wetenschappers de Cochrane-studie en de Great Barrington Declaration al dan niet bekritiseerd of onderuitgehaald heeft en spreekt zich bijgevolg niet uit over de waarheidsgetrouwheid van de passages dat de studie en de Declaration respectievelijk ‘vakkundig gesloopt’ en ‘als onverantwoord afgeserveerd’ werden.

De Raad stelt vast dat de journalist bij het citeren uit een oude blogpost van klager van 2020 over een coronastrategie alle voorbehoud en nuances weglaat. De journalist maakt niettemin aannemelijk dat klager deze strategie door de jaren heen herhaaldelijk naar voren is blijven schuiven. Gelet op deze context is de Raad van oordeel dat er geen essentiële informatie is verdraaid en dat er geen inbreuk is op het principe van waarheidsgetrouw berichten.

Het is duidelijk dat het artikel geen louter feitelijke berichtgeving is, maar een analyse van drie jaar corona-beleid waarin de journalist inzichten weergeeft en conclusies trekt uit zijn journalistieke werk. Het onderscheid tussen feiten en persoonlijke inzichten is duidelijk voor het publiek. Er is geen sprake van een inbreuk op artikel 4 van de Code.

Klager heeft een recht van antwoord naar de journalist en de krant gestuurd. Het recht van antwoord is een juridische categorie en behoort niet tot de bevoegdheid van de Raad. Nergens blijkt dat hij aan de journalist of de krant een wederwoord heeft gevraagd in de zin van artikel 7 van de Code. Er is dan ook geen sprake van een inbreuk op dit punt.

Wederhoor

De journalist uit in zijn artikel kritiek op standpunten die klager publiek heeft ingenomen in zijn blog, op Twitter en op andere fora, zoals in het Wintermanifest. Het is journalistiek geoorloofd om dat te doen. Hij brengt evenwel geen ernstige beschuldigingen uit die de eer en goede naam van klager betreffen en die zouden nopen tot wederhoor. Bovendien heeft hij klager om zijn standpunt gevraagd en daarvoor ook zijn telefoonnummer doorgegeven, maar klager wenste niet te reageren. Er is geen sprake van een inbreuk op artikel 20 van de Code.

Fair play – Zichzelf en zijn doel bekendmaken

Het is duidelijk dat klager de journalist kende als journalist en uit de communicatie met de journalist wist of kon weten dat die zijn vraag stelde en contact zocht met het oog op een artikel. Er is geen sprake van een inbreuk op artikel 17 van de Code.

Om die redenen is de Raad voor de Journalistiek van oordeel:

De klacht is ongegrond.

Brussel, 7 december 2023